

HASAN el-A'SAM
(الحسن الأعصم)

el-Hasen b. Ahmed b. el-Hasen
el-A'sam el-Cennâbî el-Karmatî
(ö. 366/977)

Bahreyn'deki
Karmatî liderlerinden
(bk. KARMATÎLER).

HASAN el-ASKERÎ, Ebû Hilâl
(bk. ASKERÎ, Ebû Hilâl).**HASAN el-ASKERÎ,
Hasan b. Abdullah**

(bk. ASKERÎ, Hasan b. Abdullah).

HASAN el-ASKERÎ, Hasan b. Ali
(حسن بن علي العسكري)

Ebû Muhammed Hasen
b. Ali el-Hâdî
b. Muhammed el-Cevâd et-Takî
(ö. 260/874)

İsnâşeriyye Şiâsi'nin
on birinci imamı.

232 yılının Rebîülevvel veya Rebîülâhîr ayında (Kasım - Aralık 846) Medine'de dünyaya geldi. Sâmerrâ'da doğduğunu belirten rivayetler zayıf sayılmaktadır. Babası onuncu imam Ali el-Hâdî'dir. İki üç yaşlarında iken babası ile beraber, İmâmîler'in faaliyetlerini daha yakından takip etmek isteyen Abbâsî Halifesi Mütevekkil-Alellah tarafından yeni hilâfet merkezi Sâmerrâ'ya götürüldü. Askerisâmerrâ'da ikamete mecbur edilen ve hayatı boyunca buradan ayrılmasına izin verilmeyen Hasan b. Ali bu sebeple Askerî nisbesiyle anılmıştır. Kendisine ayrıca Sâmîr, Zekî, Nakî, Refîk, Hâdî ve Hâlis gibi lakaplar verilmiştir.

Büyük kardeşi Ebû Ca'fer Muhammed babasından önce vefat ettiği için İmam Ali el-Hâdî ölümünden (254/868) dört ay önce Hasan el-Askerî'yi kendine halef tayin etti (Şiâ'nın bu konudaki delilleri için bk. Şeyh Müfid, s. 335-338). Ali el-Hâdî'nin ölümünden sonra Hasan el-Askerî'nin diğer kardeşi Ca'fer kendi imâmetini iddia ettiyse de pek ilgi görmedi. Abbâsî yönetimince çok sıkı bir kontrol altında tutulan Hasan el-Askerî hayatı boyunca taraftarları ile pek temas imkânı bulamamış, ancak babasına da hizmet eden

Ebû Amr Osman b. Saîd el-Ömerî, "humus" gibi imama verilmesi gereken vergileri onun adına İmâmîler'den toplayıp kendisine ulaştırmıştır.

Hasan el-Askerî 260 yılı Rebîülevvel ayının başında (874 Aralık sonu) hastalandı. Bir hafta süren bu hastalık sonunda 8 Rebîülevvel 260 (1 Ocak 874) tarihinde vefat etti. Bazı İmâmî rivayetlere göre Halife Mu'temid-Alellah'ın evine gönderdiği tabipler tarafından zehirlenerek öldürülmüştür. Halifeyi temsilen Ebû İsâ b. Mütevekkil tarafından kıldırılan cenaze namazından sonra oturduğu evde bulunan babasının mezarının yanına defnedildi. Büveyhî Hükümdarı Muizzüddevele'nin 335'te (946) yaptırdığı, XIX. yüzyılın sonlarına doğru İran Hükümdarı Nâsırüddin Şah tarafından geniş çapta tamir ettirilen bu iki türbe bugünkü Sâmerrâ'nın en mühim âbidesidir.

Kendinden sonra imâmeti devam ettirecek erkek evlâd bırakmadı öldüğü ileri sürülen Hasan el-Askerî'nin vefatı İmâmîler arasında büyük bir buhran yaratmış ve onların on dört (Nevbahtî, s. 79) veya on beş (Sa'd b. Abdullah el-Kummî, s. 102) fırkaya ayrılmasına sebep olmuştur. Bu firkalardan biri Hasan el-Askerî'nin ölmediğini, geçici bir süre için "gaybet"e girdiğini ve mehdî olarak tekrar zuhur edeceğini, bir başka fırka ise onun ölümünü kabul etmekle beraber mehdî olarak tekrar hayata döndürüleceğini ileri sürmüştür. Fakat zamanla, Hasan el-Askerî'nin ölümünden bir süre önce Rum veya zenci asıllı Nercis adlı bir câriyeden doğan Muhammed el-Mehdî adında bir oğlunun olduğu inancı İmâmîler arasında yaygınlaştı ve diğer inançları savunan firkalar tamamen ortadan kalktı. Doğumunda Askerî'nin teyzesi Hakîme bint Cevâd'ın hazır bulunduğu, mensuplarından dört kişi ve birkaç hizmetçisinin gördüğü rivayet edilen Muhammed el-Mehdî el-Muntazar da kısa bir süre sonra ölmüştür. İmâmî Şiiler'e göre ise ölmeyip gaybete girmiştir ve zuhuru halen beklenmektedir.

Eserleri. Hasan el-Askerî'ye nisbet edilen eserlerden günümüze intikal edenler şunlardır: 1. *Tefsîrü'l-İmâm el-Hasan el-Askerî*. Şeyh Sadûk'un Muhammed b. Kâsım el-Esterâbâdî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Muhammed b. Ziyâd ve Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Seyyâr tarihiyle rivayet ettiği bu tefsirin Hasan el-Askerî'ye nisbeti hakkında Şiâ âlimleri arasında ihtilâf vardır. Şeyh Sadûk, İbn Şehrâşûb ve Hür el-Âmilî eserin nisbetinin sa-

hih olduğunu ve imlâsının imama ait bulunduğunu belirtirken Muhammed Cevâd Belâgî, Âyetullah Hûyî ve Muhakkık Şüşterî gibi son devir âlimleri eserin imama ait olmadığını söylemektedirler (Rızâ Muhtârî, IX/2, s. 52). Tefsirin ilk taş baskısı 1268 yılında Tahran'da yapılmış, diğer iki taşbaskı 1315'te Tebriz'de gerçekleştirilmiştir. Eser, yazma nüshaları ve ilk baskıları dikkate alınarak Müessesesi-İ İmâm Mehdî tarafından yayımlanmıştır (Kum 1304). 2. *Kitâbühû* ('aleyhi's-selâm) ilâ İshâk b. İsmâ'îl en-Nisâbü'rî. Hasan el-Askerî'nin İshâk en-Nisâbü'rî'ye yazdığı çeşitli tavsiye ve uyarılarını ihtiva eden bir mektuptur (muhtevası için bk. Ebû Muhammed el-Harrânî, s. 513-515). 3. *Mâ ruviye 'anhü mine'l-mevâ'izi'l-kışâr*. Hasan el-Askerî'nin öğütleri ve hikmetli sözlerinden ibarettir (a.g.e., s. 516-521). 4. *Risâletü'l-menâkabe*. Askerî'nin helâl ve haramlarla ilgili sözlerini ihtiva eden bu risâle, İbn Şehrâşûb'un *Menâkıbü Âli Ebi Tâlib* adlı eseri içinde yer almaktadır (*A'yânü's-Şi'a*, II, 41).

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'd b. Abdullah el-Kummî, *el-Makâlât ve'l-fırak* (nşr. M. Cevâd Meşkûr), Tahran 1341 hş., s. 101-116; Nevbahtî, *Fıraku's-Şi'a*, s. 78-94; Taberî, *Delâ'ilü'l-İmâme*, Beyrut 1408/1988, s. 219-220; Ebû Muhammed el-Harrânî, *Tuhafü'l-ûkûl* (nşr. Ali Ekber Gaffârî), Tahran 1366 hş., s. 513-521; Şeyh Müfid, *el-İrşâd*, Beyrut 1399/1979, s. 335-345; Taberî, *İ'lâmü'l-verâ'* (nşr. Ali Ekber el-Gaffârî), Beyrut 1399/1979, s. 349-360; Abdülaziz Sachedina, *Islamic Messianism*, Albany 1981, s. 39-59, 73-74, 89-90; J. M. Husain, *The Occultation of the Twelfth Imam*, Cambridge 1982, s. 56-78; *A'yânü's-Şi'a*, II, 40-44; Rızâ Muhtârî, "Çâp-ı Tâze-i Tefsîr-i Mensûb be-İmâm 'Askerî", *Neşri Dâniş*, IX/2, Tahran 1367 hş., s. 52-53; Mühendis Ayn, "Minhâcü't-teharuk 'inde'l-İmâmî'l-'Askerî", *Dîrâsât ve Buhûş*, III/4, Tahran 1402, s. 182-316; J. Eliash, "Hasan al-'Askari", *EP* (İng.), III, 246-247; H. Halm, "'Askari", *EI*, II, 769.

HAMİD ALGAR

HASAN el-ATTÂR

(bk. ATTÂR, Hasan b. Muhammed).

HASAN BABA

(ö. 1094/1683)

Cezayir dayısı.

Baba Hasan olarak da anılır. Aslen korsanlıktan gelme olup uzun süre gemi reisliği yaptı. Ağalar iktidarını kaldırıp Dayılar devrini başlatan 1082 (1671) ihti-

lâline katıldı. İlk dayı Hacı Mehmed'in (el-Hâc Muhammed) damadı olup onun yanında önemli bir rol oynadı. Hacı Mehmed'in Cezayir'e karşı Fransa'nın savaş hazırlıklarından çekinerek Trablusgarp'a kaçması üzerine Hasan Baba 1092 (1681) yılı sonunda iktidarı ele alarak ikinci Cezayir dayısı oldu ve Fransa'ya karşı takınılan düşmanca tavrı o da sürdürdü. Haris, vehimli ve merhametsiz olduğundan birçok düşman kazandı. Çeşitli isyan teşebbüslerini şiddetle bastırdı. 1680'de Murad Bey oğulları arasındaki karışıklıklar sebebiyle Tunus'un iç işlerine karıştı. 1681'de Fas-Cezayir sınırındaki Tilimsân'ı kuşatan Fas Kralı Mevlây İsmâ'il'in ordusu ile savaştı ve onları buradan uzaklaştırdı. Hasan Baba İngiltere'yi isteklerinden vazgeçirip bu ülke ile antlaşma imzaladı. Ancak Fransa Kralı XIV. Louis barışı kabul etmedi. 1682 yılı başlarında Amiral Duquesne kumandasında Cezayir'e gönderdiği donanma 29 Temmuz 1682'de Cezayir önlerine geldi ve burayı 26 Ağustos'tan 12 Eylül'e kadar bombardıman etti. Hasan Baba bu muhasaraya karşı koydu. Cezayir donanmasının 13 Eylül'de yaptığı ani bir saldırı sonucunda Fransızlar geri çekilmek zorunda kaldılar. Hiçbir şey elde etmeden geri dönen Duquesne 1683'te tekrar geldi ve 26 Haziran'da Cezayir şehrini yeniden topa tuttu. Bu durum karşısında Hasan Baba amiralle görüşmeyi kabul etti ve esirleri bırakmaya razı oldu. Rehine olarak rakibi sayılan Mezemorta Hüseyin Paşa'yı gönderdi, hıristiyan esirler de iade edildi. Bu arada tazminat konusundaki müzakere devam etti. Ancak Duquesne tarafından serbest bırakılan Mezemorta Hüseyin Paşa karaya çıkınca reisleri toplayarak Cenîne'yi bastı, Hasan Baba'yı öldürterek kendisini dayı ilân etti (22 Temmuz 1683).

BİBLİYOGRAFYA:

C. Droohqjwska, *L'histoire de l'Algérie racontée à la Jeunesse*, Paris 1853, s. 168-169; H.de Grammont, *Histoire d'Alger sous la domination turque: 1516-1580*, Paris 1887, s. 220-225, 242-251; Aziz Samih İtler, *Şimali Afrikada Türkler*, İstanbul 1937, II, 6-8; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 299, 300; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâfi, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-Âm*, Beyrut 1400/1980, III, 190-193; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 79; Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, *Ebhâş ve âra' fi târihi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1990, III, 178; Mouloud Gaid, *Türkler İdaresinde Cezayir* (trc. Faik Melek), Ankara 1996, s. 100-104; G.Yver, "Hasan Baba", *İA*, V/1, s. 314-315; R. Le Tourneau, "Hasan Baba", *EP* (İng.), III, 247.

ATILLA ÇETİN

HASAN BABA TEKKESİ

Yunanistan'ın kuzey kesiminde
Tesalya'da tekke külliyesi.

Tesalya'da bugün adı Larissa olan Yenişehir ile Ampelakia arasında Tempe (Tempi) vadisinde Yenişehir'in 20 km. kadar uzağında bulunan Hasan Baba Tekkesi'nin kurucusu ve kuruluş tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Osmanlı medeniyetinde, zor geçit veren boğazların korunması ve yöreden geçen yolculara gerektiğinde yardımcı olunması için buralarda kurulan tekkelerin dervişleri görevlendirilmişti. Hasan Baba Tekkesi bu türden önemli tesislerden biriydi. Tekkenin ayakta kalabilmiş yapılarından biri, mimarisi ve bilhassa duvar örgüsü bakımından XV-XVI. yüzyılların yapı sanatına işaret etmektedir. Ömer Lütfi Barkan'ın, Kanûni Sultan Süleyman dönemine ait *732 nr.lı Paşa İli Defteri*'nden derlediği notlar arasında, "Zâviye-i Hasan Baba, Veled-i Yağnur" başlığı altında (nr. 179) bir zâviyenin adı geçmekteyse de bunun Yenişehir yakınlarındaki Hasan Baba Tekkesi olup olmadığı bilinmemektedir. Evliya Çelebi'nin Karaferye'den (Verria) sonra bahsettiği mesirelik bir yerdeki Hasan Baba Sultan ziyaretinin de (*Seyahatnâme*, VIII, 186) buradaki Hasan Baba Tekkesi olmadığı bellidir. Ekrem Hakkı Ayverdi, Avrupa'daki Osmanlı dönemi mimari eserlerine dair kitabının Yunanistan bölümünde genellikle eski kayıtlara dayanarak bilgi verirken bu tesis hakkında aydınlatıcı bir açıklama yapmamıştır.

Tempe vadisinin girişindeki düzlükte kurulan Hasan Baba Tekkesi ve vadideki köprü ile çevrenin vahşi güzelliği yabancı seyyahların dikkatini çekmiştir. E. Dodwell, 1801-1806 yılları arasında Yunanis-

tan içinde gerçekleştirdiği seyahatte 1805'te bu tekkenin bir resmini yaptırmış, Baltık Almanları'ndan Graf Otto Magnus von Stackelberg 1812 yılında Tempe vadisinin bir desenini çizmiş, 1899'da burayı gören O. Kern de vadiyi tasvir etmiştir.

Eski resimlerinde görüldüğü gibi bir düzlükte kurulan tekke kubbeli bir yapı ve minaresiyle dikkati çekiyordu. Ayverdi'nin minarenin binadan ayrı oluşuna şaşması yersizdir. Çünkü Dodwell'in yaptığı resimde bu minare, dikdörtgen planlı ve üstü kiremit kaplı bir caminin bitişiğinde açık şekilde gösterilmiştir. Fakat daha sonra cami yıktırılmış, minare ise uzunca süre ayakta kalmıştır. Tekkenin 1910'da von Lüpke tarafından çekilen fotoğraflarından birini E. Reisinger yayımlamıştır. Bu fotoğrafta kubbeli bina ile minare görülmekte, arka planda tekke binası farkedilmektedir. Minareye bitişik olması gereken cami ise bütünüyle ortadan kalkmıştır. Kubbeli yapı yaşlı servilerle çevrilidir. Minarenin arkasında görülen tekke kâgir bir zemin üzerinde ahşap kirişli bir yapıdır. Üstü kiremit kaplı çatı ile örtülüdür. Yine aynı fotoğraf, kubbeli yapının giriş cephesine bitişik bir ek kanadın varlığını da belli eder. Aynı yıllarda çekilen diğer bir fotoğraf kubbeli bina ile ona bitişik yapıyı yakından gösterir. Üstü kiremit örtülü bu bina çok alçak olup pencereleleri klasik boşaltma (tahfif) kemerlidir.

Yakın tarihlere Hasan Baba Tekkesi hakkında bir monografi yayımlayan Bakalopoulos'un kitabında tekkeden günümüze kalanların birkaç fotoğrafı ile kubbeli binanın planı da yer almaktadır. Kalan izlerden dört sütunlu, kubbeli, üç bölümlü bir son cemaat yerinin var olduğu tahmin edilmektedir. Bu kısım daha sonra, kiremit kaplı çatısı olan ve bir tarafta esas kitleden dışarı taşan bir ek bina ile işgal edilmiştir. Kare biçimindeki kubbeli

Hasan Baba
Tekkesi'nin
eski bir
gravürü
(Dodwell'den)